

Recenzje

Marc J. Ackerman

PODSTAWY PSYCHOLOGII SĄDOWEJ

Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005

Książka stanowi kolejną, po „Prawie i psychologii” Amina Memona, Alderta Vrija i Reya Bulla (2003), pozycję wydawniczą Gdańskiego Wydawnictwa Psychologicznego, poświęconą psychologii sądowej. Oba opracowania wypełniają częściową lukę spowodowaną brakiem na polskim rynku wydawniczym nowoczesnego podręcznika psychologii sądowej.

Recenzowana książka z oczywistych względów nie uwzględnia polskich podstaw i regulacji prawnych, w oparciu o które biegły psycholog wykonuje swoje opiniodawcze zadania. Niemniej porusza wiele fundamentalnych problemów metodologicznych, bez których trudno mówić o nowoczesnym, zgodnym ze współczesnymi standardami diagnozy psychologicznej opiniowaniu sądowym.

Podręcznik stanowi kolejny tom serii „Essentials of Psychological Assessment” i zgodnie z zapowiedzią wskazaną w tej nazwie stanowi kwintesencję wiedzy przydatnej w badaniach dla potrzeb psychologii sądowej, głównie w procesie cywilnym. Może być zatem przeznaczony dla studentów poznających podstawy wiedzy z tego zakresu, psychologów rozpoczynających praktykę w charakterze biegłych, choć także może się okazać przydatny dla doświadczonego eksperta do uporządkowania jego wiedzy, a zwłaszcza do uporządkowania potrzebnych argumentów w konkretnych opiniach. Kompendium wiedzy zawarte w tym podręczniku, jego przejrzysty układ oraz zrozumiały język sprawia, iż może być on także dobrym przewodnikiem dla prawników korzystających z opinii biegłego (sędziów i adwokatów, a w niektórych kwestiach również prokuratorów).

Przejrzystość kompozycyjną zwiększa wyodrębnienie ważniejszych definicji, kryteriów i omawianych czynników w ramach i tabelach. W tekście znajduje się odwołanie do tych informacji, a niekiedy szersze ich omówienie. Każdy z rozdziałów zawiera zestaw pytań odwołujących się do jego zawartości, co akcentuje najważniejsze poruszane kwestie i pozwala uporządkować zdobyte wiadomości. Autorzy przedstawiają też szczególnie zalecane metody i literaturę dotyczącą omawianej problematyki.

Książka składa się z dziewięciu rozdziałów. Pierwszy z nich poświęcony jest kryteriom prawnym i psychologicznym, jakie stawia się metodom wykorzystywanym dla potrzeb opiniowania w sądownictwie amerykańskim, a także wskazówkom etycznym. Wśród kryteriów prawnych Ackerman opisuje pokrótce amerykańskie zasady federalne przedstawiania dowodów, test Frye’a i standard Dauberta, a ponadto wskazówki odnoszące się bezpośrednio do metod psychologicznych sformułowane przez Heilbruna. W odniesieniu do zasad etycznych wymienia 10 ważniejszych kodeksów i przewodników odwołujących się zarówno do problematyki ogólnej (np. „Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct” stworzony przez American Psychological Association w 1992 r.), jak i szczegółowej (np. „Guidelines for Psychological Evaluation of Suspected Sexual Abuse

in Children” opracowany przez American Professional Society on the Abuse of Children z 1990 r.). Opisane przez autora zasady obowiązują amerykańskich psychologów sądowych, jednak uważa ich analiza pozwala stwierdzić, że okazują się one w pełni przydatne dla polskich biegłych sądowych (i niesprzeczne z polskim prawodawstwem), zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę brak tak uporządkowanych zasad w polskiej literaturze prawnej i psychologicznej.

Kolejne rozdziały podręcznika odwołują się do wiedzy związanej z opiniowaniem w działach psychologii sądowej związanych głównie z procesem cywilnym, tj. z ustaleniem:

- opieki nad dzieckiem
- doznanej szkody osobistej
- zdolności do uczestniczenia w procesie
- podstaw do poddania przymusowemu leczeniu psychiatrycznemu
- oceny psychologicznej nieletnich przestępców
- oceny wpływu sytuacji procesowej na dzieci, które występują w charakterze świadków
- nadużywania substancji uzależniających
- nadużyć fizycznych, seksualnych i psychicznych
- rozpoznawania symulowania i oszukiwania

Drugi rozdział podręcznika poświęcony jest sprawom opiekuńczym. Jest zrozumiałe, że autor zaczyna od tej problematyki, ponieważ sam się w niej specjalizuje. Zawartość rozdziału obejmuje krótki przegląd historyczny podejmowania decyzji w sprawach opiekuńczych w sądownictwie amerykańskim, obowiązujące standardy przeprowadzania badań. Informacje te są niezwykle przydatne dla polskiego czytelnika (i prawnika, i psychologa), gdyż nasze sądy przyzwyczajone do opinii Rodzinnych Ośrodków Diagnostyczno-Konsultacyjnych obciążonych wymogami ilościowymi wszelkie przejawy większej dbałości o jakość traktują nie jak normę, lecz wyjątkowe osiągnięcie). Dalej autor opisuje poszczególne etapy opracowywania opinii, w tym także, co może być bardzo cenne dla polskiego odbiorcy, zasady wykorzystania najczęściej stosowanych metod psychologicznych, w tym własną, powszechnie używaną w USA skalę do badania kompetencji wychowawczych rodziców (ASPECT). Na zakończenie autor wymienia pozytywne i negatywne wskazówki (co należy uwzględnić, a czego nie) do wydawania opinii w sprawach opiekuńczych.

Rozdział trzeci dotyczy oceny doznanej szkody i krzywdy osobistej. Rozpoczyna się on od opisu objawów zespołu stresu pourazowego (PTSD), metod, które są najczęściej wykorzystywane przy jego ocenie (w tym specjalistyczne skale takie jak TSI, TSCC, PDS). Autor opisuje etapy oceny tego zjawiska, czynniki ryzyka jego wystąpienia, pytania, które pomagają stwierdzić lub wykluczyć PTSD i związek syndromu z określoną sytuacją, wymienia też metody neuropsychologiczne stosowane w ocenie zaburzeń.

Rozdział czwarty, napisany przez współpracownika Ackermana, Andrew W. Kane'a, dotyczy oceny symulowania i oszukiwania w badaniach psychologicznych. Autor rozpoczyna od omówienia problemu kompensowania zaburzeń neurotycznych i innych przyczyn zniekształcania dostarczanych informacji niewynikających ze świadomego zniekształcania. Następnie przedstawia etapy diagnozy różnicowej, wyodrębnia specyficzne cechy i okoliczności predysponujące badanych do oszukiwania, a następnie opisuje sposoby wykrywania zniekształceń w wybranych testach psychologicznych (MMPI, teście Rorschacha, ustrukturyzowanym wywiadzie, testach neuropsychologicznych, skalach inteligencji itd.), a także wskazówki wykrywania efektów treningu (np. prowadzonego przez adwokata) w symulowaniu.

Piąty rozdział, napisany przez Melissę J. Westendorf, opisuje opiniowanie zdolności do uczestniczenia w procesie. Przedstawiono tu podstawy prawne problemu (nieprzystające do warunków polskich), a następnie opisano specyficzne metody opracowane do tego celu. IFI (Interdisciplinary Fitness Interview) opracowany przez Roescha i Goldinga jest omówiony najobszerniej. Opisano także kolejne etapy opracowania opinii psychologicznej związanej z tą problematyką.

Rozdział szósty opisuje problematykę poddania przymusowemu leczeniu psychiatrycznemu. Autor, Andrew W. Kane, omawia prawne podstawy do podjęcia takich działań, specyficzne wymagania z tym związane, adekwatność diagnozy i leczenia, a także czynniki, które powinny być uwzględniane przy opracowywaniu opinii psychologicznej w tego typu sprawach. Kane przedstawia opracowany przez siebie do tego celu kwestionariusz wywiadu klinicznego.

Rozdział siódmy obejmuje problematykę nieletnich. Jego autorzy: Linda Stefan i Marc Ackerman opisują w pierwszej części specyfikę sytuacji nieletniego w amerykańskim systemie prawnym w niewielkim stopniu przystającą do warunków polskich. W konsekwencji wiele omawianych w tym rozdziale problemów szczegółowych trudno odnieść w sposób bezpośredni do warunków polskich. Jednak ogólne opracowywanie opinii psychologicznej i czynniki, na które należy zwracać w nich szczególną uwagę, z pewnością są przydatne dla polskiego czytelnika. Przedstawiono tu także oddzielnie wskazówki do oceny oszukiwania przez nieletnich.

Druga część rozdziału omawia odrębny, istotny problem procesowy – ocenę wpływu sytuacji procesowej na dzieci, które występują w charakterze świadków. Autorzy opisują główne czynniki stresujące, z jakimi styka się dziecko, specyficzne problemy, na jakie ono natrafia i wynikające stąd zasady przygotowania dziecka do występowania w procesie i składania zeznań.

Rozdział ósmy przedstawia opiniowanie dotyczące ustalenia nadużywania psychoaktywnych substancji uzależniających. Autor, Edward M. Rubin, opisuje rozmiary zjawiska, a następnie informacje, jakie powinien zgromadzić biegły do ustalenia, czy i w jakim stopniu nadużywanie substancji uzależniających wpłynęło na funkcjonowanie psychiczne badanego. Podkreśla znaczenie danych obiektywnych (przede wszystkim dokumentacji lekarskiej), zwraca też uwagę na specyficzne problemy etyczne, jakie się pojawiają w tej sytuacji.

Ostatni rozdział, opracowany przez głównego autora podręcznika, dotyczy opiniowania w sprawach dotyczących maltretowania, nadużyć i zaniedbań wobec dzieci. Autor przedstawia podstawowe ustalenia literatury psychologicznej na temat skutków długotrwałych nadużyć i doświadczania przemocy przez dziecko, czynniki ryzyka, typową sylwetkę opiekuna stosującego nadużycia. Wyodrębnia problem nadużyć psychicznych i seksualnych oraz przemocy fizycznej, a następnie opisuje podstawowe czynniki, które powinny być uwzględniane w opiniach psychologicznych w tego typu sprawach.

Biorąc pod uwagę bardzo ubogą literaturę z zakresu psychologii sądowej, w szczególności zaś omawianej w tym podręczniku problematyki rodzinnej i opiekuńczej, a tym bardziej pozostałych kwestii cywilnych (w tym drugim przypadku większość przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości nie uświadamia sobie w ogóle możliwości korzystania z usług psychologa), recenzowany podręcznik jest szczególnie godny polecenia. Opisane wyżej walory: przejrzystość kompozycji i wywodu, a także kompendium wiedzy w wymienionym zakresie dodatkowo przemawiają za poleceniem książki osobom zainteresowanym psychologią sądową, zajmującym się ekspertyzą psychologiczną, a także korzystającym z jej usług.

Alicja Czerederecka, Józef K. Gierowski

Hanna Segal

PSYCHOANALIZA, LITERATURA I WOJNA. PISMA Z LAT 1972–1995.

Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, 2005.

Przekład: Danuta Golec, Anna Czownicka, Maria Piskorska, Grażyna Rutkowska

Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne rozpoczęło publikację dzieł Hanny Segal. Pierwszy tom jest zbiorem esejów powstałych w latach 1972–1995 obejmujących różnorodną problematykę. Od kwestii czysto psychoanalitycznych, rozwojowych po etyczne i polityczne. Nie sposób w krótkiej recenzji przytoczyć wszystkich 14 zebranych artykułów. Jednak czytelnik po wprowadzeniach autorstwa W. Hańbowskiego i J. Steinera, gdzie wspomniano życiorys i rozwój naukowy, chyba najsztywniejszej psychoanalityczki polskiego pochodzenia, może zapoznać się z jej rozważaniami na temat: popędu śmierci, fantazji, symbolizmu i tworzenia systemów urojeniowych. Dalsze kliniczne artykuły obejmują bardziej bezpośrednie odniesienie do prac Melanii Klein o rozwoju wczesnodziecięcym i narcyzmie. Kolejne eseje dotyczą kompleksu Edypa, paranoi, kończenia terapii i przeciwprzeniesienia. Artykuły te powstawały w różnych celach i już po pierwszym opublikowaniu zostały zebrane w jednym tomie, sprawia to, że jest wiele powtórzeń, czasem nużących, a niekiedy rozwijających opis jednego przypadku z różnych punktów widzenia.

Pozostałe cztery eseje odwołują się do prac i życiorysów Josepha Conrada i Salmana Rushdiego oraz zaangażowania w politykę i ruch antywojenny. Nie ulega wątpliwości, że dla autorki wojna jest zawsze złem, tak jak i obojętność i milczenie wobec cierpienia — konflikt trudny do pogodzenia nawet dla psychoanalityka, czy Hannie Segal się udało go rozwiązać, oceni czytelnik.

Książka jest przetłumaczona bardzo dobrze, zarówno pod względem literackim, jak i merytorycznym. Użyte słownictwo jest fachowe, i nie razi wtrętami obcojęzycznymi, tak częstymi w polskich publikacjach psychoanalitycznych. Korekta jest dobra, pojawia się, niestety, trochę literówek, wyraźnie „komputerowych”. Prawdopodobnie po sprawdzeniu w edytorze tekstu pozostały słowa poprawnie napisane, ale niewłaściwe i stąd mamy w tekście np. *denata* zamiast *dentata* (j. łac.). Pozostaje mieć nadzieję, że w następnych wydaniach zostaną usunięte, bo książkę z pewnością czeka wiele dodruków. Nie jest jasne, dlaczego Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne zdecydowało się na publikację dzieł Hanny Segal zaczynając od tego tomu. Aż się prosi, aby pierwszymi książkami na rynku były te jak najbardziej wprowadzające w problematykę prac Melanii Klein i później Hanny Segal, których przecież brakuje w Polsce. Możliwe, że przeważały względy czysto marketingowe — zbiór esejów łatwo jest podzielić i dać różnym osobom do tłumaczenia, na przekład książki trzeba czekać dłużej. W efekcie publikacja może być nieco trudna dla osób nie zaznajomionych wcześniej z psychoanalizą, a szkoda. Cena, jaką należy zapłacić za książkę, jest zdecydowanie warta zawartości, jeżeli jednak chodzi o samo jej wydanie — już mniej. Za 54 zł otrzymujemy książkę w twardej oprawie, ale na średniej jakości papierze, za kilka lat będzie on sztywny i pożółkły, a z pewnością do dzieł Hanny Segal każdy czytelnik będzie wracać i sięgać przez wiele, wiele lat.

Krzysztof Rutkowski

Jean-Marie Abgrall

SEKTY. MANIPULACJA PSYCHOLOGICZNA

Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005, 264 strony.

Przekład: Wiesław Dzieża

Wśród licznych książek na temat manipulacji psychologicznej, obecnych aktualnie na rynku wydawniczym, publikacja autorstwa francuskiego psychiatry kryminologa Jeana-

Marie Abgralla wyróżnia się na kilka sposobów. Mimo że często zawiera drastyczne treści, jest wyważona i obiektywna. Stanowi bogate źródło wiedzy, łącząc liczne opisy i teksty źródłowe pochodzące bezpośrednio z grup posługujących się manipulacją, z precyzyjną i przystępną analizą mechanizmów działania sekt i związanych z nimi zjawisk patologicznych.

Książka ta może być traktowana jako podręcznik podstaw zagadnienia. Obecne wydanie nie zostało uaktualnione, mimo że jak podano we wstępie, w ciągu ostatnich dziesięciu lat — po wydaniu pierwszym — wiedza o sektach znacznie się pogłębiła. Nie oznacza to, że temat został potraktowany powierzchownie. Ogromnym walorem tej publikacji jest zawarte między wierszami emocjonalne zaangażowanie autora w ujawnianie złożoności, skali i socjopsychologicznego znaczenia zjawiska, jakim są prosperujące i stale werbujące nowych wyznawców sekty. Dzięki temu, że jest terapeutą, osobą z dużym doświadczeniem w pracy z adeptami sekt i ich rodzinami, w jego wypowiedziach nie czuje się nuty sensacyjnej czy paranoicznej.

Struktura treści jest czytelna. Poszczególne zagadnienia są zatytułowane i pogrupowane w trzynastu rozdziałach. Pierwszy wprowadza podstawowe definicje oraz rozróżnienie między sektą a legalną grupą religijną. Następnie opisano historię sekt od czasów starożytnych po wiek dwudziesty oraz podano przegląd sekt istniejących obecnie. Trzeci rozdział opisuje szczegółowo fenomen guru — kim są, jak działają, skąd czerpią wyznawców, jak konstruowane są ich biografie. Kolejny rozdział analizuje anatomię sekt, przybliżając wstępnie te elementy, które decydują o ich popularności i atrakcyjności dla potencjalnych adeptów. O metodach werbowania nowych członków mówi rozdział piąty, w którym opisano kolejne fazy procesu rekrutacji wraz z mechanizmami, które decydują o skuteczności, przybliżając jednocześnie charakterystykę osób podatnych na tego rodzaju wpływy.

Treści zawarte w dalszych czterech rozdziałach są i fascynujące, i budzą grozę. Dotyczą one perswazji przymuszającej oraz uzależniania, zarówno psychicznego, jak i fizycznego, ze szczegółowym opisem technik. W rozdziale dziesiątym zaprezentowano dokładny opis bogatego zestawu metod uzależniania dwóch doskonale prosperujących w świecie północy grup — Kościoła scjentologii oraz Zakonu Świątyni Słońca — z podkreśleniem ukrytych celów poszczególnych praktyk i niepokojąco obojętnej postawy autorytetów prawnych wobec ich jawnej szkodliwości. Następny rozdział skupia się na psychopatologii w sektach. Omawia zaburzenia i choroby psychiczne twórców sekt i ich wyznawców. Rozdział dwunasty przedstawia liczne zjawiska psychopatologiczne, występujące u osób będących obiektem manipulacji. Ostatni, trzynasty rozdział, dotyczy możliwości stosowania różnego rodzaju interwencji, mających na celu pomoc ofiarom sekt i ich rodzinom, trudnej w praktyce profilaktyki, diagnozowania zależności od sekty. Terapia jest procesem złożonym, wieloetapowym, wymaga zaangażowania specjalistów wielu dziedzin oraz przede wszystkim motywacji członka sekty do odzyskania autonomii myślenia. Na końcu książki dodano krótki tekst „Zamiast wniosków”, który może być pomocny w ocenie, czy grupa, z którą mamy do czynienia, ma charakter sekty.

Przeczytanie książki Jeana-Marie Abgralla daje możliwość zrozumienia, jak poważnym problemem społecznym, obecnym także w Polsce, są bezkarnie prosperujące grupy, których metody oddziaływań i cele daleko odbiegają od współczesnych standardów etycznych. Uważam, że dla terapeutów, pedagogów i innych osób zaangażowanych społecznie, jest lekturą obowiązkową. Polecam ją szczególnie osobom, które do tej pory nie miały okazji bliższego zapoznania się z tą tematyką.

Lukasz Müldner-Nieckowski